

Účelnost nákladů řízení při zastoupení účastníka advokátem v občanském soudním řízení

TOMÁŠ PAVLÍČEK

SOUDCE OKRESNÍHO SOUDU VE ZLÍNĚ

The Necessity of Costs of an Attorney Who Represented a Participant in the Civil Proceedings

Summary: *The article deals with the issue of the necessity of costs of proceedings to an attorney who represented a participant according to the fact who is the participant. Then, on the basis of the analysis of the recent court-decisions the essential circumstances which result in the unnecessary of the participant's representation by the attorney. These circumstances are applied to selected participants who have not been the subject of the recent court-decisions.*

Key words: *representation of a participant, effectiveness, costs of proceedings, attorney*

Náklady řízení představují elementární a významnou složku občanského soudního řízení. Problematika nákladů řízení však byla historicky spíše upozaděna a do popředí zájmu se zejména ve vztahu k účelnosti dostává až v současné době.¹ Problematika náhrady nákladů řízení je velmi široká, ale jak naznačuje samotný název příspěvku předmětem následujících úvah je toliko účelnost zastoupení advokátem v rámci občanského soudního řízení. Základním stimulem pro napsání tohoto článku jsou opětovně se vyskytující situace, v nichž se někteří advokáti pro účely vymáhání své pohledávky za klientem z titulu právního zastoupení nechávají zastoupit dalším advokátem. Tyto situace nutně vedou k zamyšlení nad podmínkami účelnosti zastoupení advokátem s ohledem na samotnou povahu účastníka řízení, tedy za jakých podmínek se účastník řízení může nechat zastoupit advokátem s tím, že tyto náklady na právní zastoupení budou shledány jako neúčelné právě s ohledem na samotnou povahu účastníka. V duchu nálezu Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 129/06² tak naleznete na následujících stránkách pokus snad logicky a přesvědčivě vymezit základní podmínky pro stanovení účelnosti zastoupení účastníka advokátem v civilním řízení.

Obecná východiska účelnosti nákladů řízení, která lze bezezbytku převzít, vyjádřil velmi přílehavě a přehledně Ústavní soud ve svém nálezu I. ÚS 988/12. Základní zásadou, jež ovládá rozhodování o náhradě nákladů civilního sporového řízení, je zásada úspěchu ve věci, která je vyjádřena v § 142 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu. Toto ustanovení

ukládá soudu, aby přiznal tomu účastníku, který měl ve věci plný úspěch proti účastníku, který úspěch neměl, náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatňování nebo bránění práva. Strana, která ve sporu podlehla, tedy nehradí úspěšné procesní straně veškeré její náklady, ale jediné takové náklady, jež lze považovat za potřebné k účelnému uplatňování nebo bránění práva. Důraz na účelnost nákladů, které se mají hradit, je zcela opodstatnělý a pro procesní právo typický, viz např. § 129 odst. 1 občanského soudního řádu z roku 1950³ či § 41 odst. 1 civilního řádu soudního⁴ či § 91 odst. 1 německého ZPO.

Dle výše uvedeného rozhodnutí Ústavního soudu pravidlo, dle něhož lze úspěšné procesní straně přiznat náhradu toliko účelně vynaložených nákladů, se vztahuje na jakékoliv náklady řízení, tedy i náklady spojené se zastoupením advokátem (vč. odměny za zastupování, paušální náhrady hotových výdajů a náhrady za daň z přidané hodnoty). Obecným soudům není upřeno oprávnění posuzovat účelnost těchto

¹ Srovnej např. HENDRYCHOVÁ I., Náhrada nákladů řízení a § 150 OSŘ ve světle některých nálezů Ústavního soudu, *Právní rozhledy*, 2008, č. 6, CHALUPA L., K aktuálním otázkám náhrady nákladů soudního řízení, internetový časopis *Aplikace práva*, 2013, č. 1, MAJCHRÁK M., Hromadné vymáhání pohledávek – na pomezí práva, spravedlnosti a byznysu, *Bulletin advokacie*, 2012, č. 3, či LAVICKÝ P., Účelnost nákladů spojených se zastupováním advokátem, *Právní fórum*, 2012 č. 5, str. 191 a násl.

² Rozhodování o nákladech řízení je integrální součástí civilního řízení a rozhodnutí obecného soudu musí být s ohledem na konkrétní okolnosti odůvodněno způsobem, z něhož logicky a přesvědčivě vyplývají jeho právní závěry.

³ Zákon č. 142/1950 Sb., o řízeních ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád).

⁴ Zákon č. 113/1895 Z.ř., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní).

nákladů, naopak jsou povinny posuzovat účelnost při rozhodování o náhradě nákladů řízení, a to na základě výslovného zmocnění, jež vyplývá z ustanovení § 142 odst. 1 OSŘ. Tento závěr se opírá nejen o jazykový výklad tohoto ustanovení, ale i o ostatní interpretační metody, kterými nelze přinést přesvědčivé argumenty pro právní názor vyjmající náklady spojené se zastupováním advokátem s posouzením toho, zda byly potřebné k účelnému uplatňování nebo bránění práva či nikoliv. Je tak zřejmé, že Ústavní soud ČR nesdílí názor, jenž odpovídá mnohé komentářové literatuře (vycházející z rozhodnutí soudů)⁵ ve vztahu k účelnosti nákladů řízení, dle které nákladem potřebným k účelnému uplatňování nebo bránění práva je mimo jiné vždy odměna za zastupování advokátem, a to i v případě, že se jedná o jednoduchou záležitost.⁶

Při rozhodování o náhradě nákladů řízení z pohledu nákladů spojených se zastupováním advokátem nesmíme, dle instrukce Ústavního soudu ČR, pouštět ze zřetele i samotný účel civilního procesu. Tímto účelem je poskytování ochrany porušeným nebo ohroženým skutečným subjektivním hmotným právům a právem chráněným zájmům. Z tohoto pohledu pak nemohou být účelem civilního soudního řízení samotné náklady řízení. Za účelně vynaložené náklady ve smyslu § 142 odst. 1 OSŘ lze považovat takové náklady, které pak procesní strana musela nezbytně vynaložit, aby mohla řádně hájit své porušené nebo ohrožené subjektivní právo u soudu. Náklady spojené se zastoupením advokátem tomuto vymezení zpravidla budou odpovídat, ale tomuto pravidlu nelze přisuzovat absolutní bezvýjimečnou povahu. Mohou se vyskytnout i situace, za nichž náklady spojené se zastoupením advokátem nebude možno považovat za nezbytné k řádnému uplatnění nebo bránění práva u soudu.

Významnou okolností, která hraje roli při rozhodování o účelnosti nákladů řízení je otázka zneužití práva na zastupování advokáta. K problematice zneužití práva se Ústavní soud vyjádřil jak ve zmiňovaném nálezu I. ÚS 988/2012, ale také v dalších rozhodnutích, např. v rozhodnutí II. ÚS 736/12. Dle těchto nálezů zákaz zneužití práva je právní zásadou, jež se uplatňuje nejen v hmotném právu, ale též v právu procesním. V platném právu ji dokonce vyjadřuje § 2 OSŘ, dle kterého „v občanském soudním řízení soudy projednávají a rozhodují spory a jiné právní věci a provádějí výkon rozhodnutí, která nebyla splněna dobrovolně; dbají přitom, aby nedocházelo k porušování práv a právem chráněných zájmů a aby práv nebylo zneužíváno.“ Za zneužití procesního práva lze považovat jednání procesní strany, které je v rozporu s účelem

procesní normy či procesního institutu, a jímž se procesní strana snaží pro sebe dosáhnout výhody nepředpokládané procesním právem nebo zmařit řádný postup řízení. Jedním z případů zneužití procesního práva je šikanózní jednání, přičemž od obvyčejného zneužití práva se liší tím, že je veden přímým úmyslem způsobit protistraně škodu.⁷

Významnou roli v rámci problematiky účelnosti zastoupení účastníka advokátem pak hraje i čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, který přiznává každému právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení. V rámci občanského soudního řádu je právo na právní pomoc zajištěno především možností nechat se zastupovat v řízení advokátem. Toto ustanovení Listiny základních práv a svobod pak bývá často používáno jako argumentace odůvodňující nutnost přiznat náklady řízení spojené se zastoupením účastníka advokátem. Jak již konstatoval Ústavní soud např. v usnesení sp. zn. III. ÚS 2284/12 a zopakoval jej v rozhodnutí I. ÚS 988/12, právo na právní pomoc a náhrada nákladů řízení se zastupováním spojených jsou dvě různé věci, ačkoliv spolu souvisejí, nejsou však neoddelitelné. Právo na náhradu nákladů řízení, a to včetně těch, jež jsou spojeny se zastupováním advokátem, se totiž odvíjí od jiných předpokladů než samotná možnost nechat se v řízení advokátem zastupovat. Tento závěr vyplývá i z faktu, že existují soudní řízení, v nichž účastníkům právo na náhradu nákladů řízení nejsou přiznávána,⁸ přičemž nelze tvrdit, že by taková ustanovení byla v rozporu s právem na právní pomoc, neboť žádnému účastníku právo nechat se v řízení zastupovat neupírají. Stejně jako není porušením práva na právní pomoc, nepřizná-li soud náhradu nákladů spojených se zastupováním advokátem účastníku, který ve věci neměl úspěch. Není jeho porušením ani to, nepřizná-li soud tyto náklady úspěšnému účastníku, jestliže dospěl k závěru, že jsou naplněna zákonná kritéria, za nichž soud náhradu nákladů přiznat

⁵ Např. usnesení Městského soudu v Praze ze dne 17. 1. 2003 sp. zn. 36Co 99/2002, nebo stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 15. 10. 2008, sp. zn. Cjpn 201/2008.

⁶ Viz např. DRÁPAL L. a kol., *Občanský soudní řád. I Komentář*, Praha, C. H. Beck, 2009, str. 979. V této souvislosti je však nutno zmínit, že starší komentářová literatura tento závěr nesdílela a naopak náklady spojené se zastoupením advokátem nepovažovala bezvýjimečně za účelně vynaložené, přičemž jim přisuzovala stejné postavení jako ostatním nákladům řízení a měly být hrazeny jen tehdy, pokud byly potřebné k účelnému uplatňování či bránění práva, viz RÍHA J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. Díl I* Praha, Orbis, 1970, str. 526.

⁷ Blíže ke zneužití práva LAVICKÝ P., *Účelnost nákladů spojených se zastoupením advokátem. Právní fórum*, 2012, č. 5, str. 191 a násl.; dále také např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 992/99, 21 Cdo 1893/2002, 21 Cdo 4625/2009, apod.

⁸ Většina řízení dle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, včetně např. řízení o rozvod manželství.

nemůže, kupříkladu právě proto, že jde o náklady, které nebyly potřebné k účelnému uplatňování nebo bránění práva.

Účelnost z pohledu některých účastníků

Stát, organizační složky státu a statutární města

Ústavní soud se již několikrát vyjádřil k problematice účelnosti nákladů řízení státu zastoupeného advokátem, např. v rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 2929/07 či IV. ÚS 1087/09 a také III. ÚS 1180/10. Z těchto rozhodnutí jednoznačně vyplývá, že tam kde je k hájení svých zájmů stát vybaven příslušnými organizačními složkami, finančně i personálně zajištěnými ze státního rozpočtu, není důvod, aby výkon svých práv a povinností v této oblasti přenášel na soukromý subjekt, jímž byl advokát a pokud tak přesto učiní, pak není důvod pro uznání takto mu vzniklých nákladů jako účelně vynaložených. Tím nemá být kategoricky konstatováno, že za zcela výjimečných okolností nemusí být zastoupení (státu advokátem), mající povahu účelného uplatňování či bránění práva, vyloučeno. Zastoupení státu advokátem lze tudíž akceptovat jako výjimku z pravidla, již nutno vykládat přísně restriktivním způsobem. V každém jednotlivém případě, kdy za stát vystupuje ministerstvo jako příslušná organizační složka či jeden z ústředních úřadů, je třeba podle konkrétních okolností případu zvažovat, zda příslušná organizační složka státu je schopna se v daném sporu účinně bránit za pomoci svých právníků, či zda jde o spor obtížný a dlouhotrvající, kde k efektivní obraně je třeba zkušeného a odborně zaměřeného advokáta. Státu není kritériem účelnosti upíráno právo na právní pomoc zahrnující právo účastníka zvolit si, zda se nechá či nenechá zastoupit a kým, a to bez ohledu na to, zda by toho byl jinak schopen sám. Zastoupení státu advokátem při hájení státu by však mělo být s ohledem na výše uvedené krajním podřídným řešením. Zastoupení by mělo záviset na složitosti a specifčnosti problematiky. Dostatečným kritériem pro zastoupení ministerstva advokátem např. nemůže být bez dalšího, že předmětem daného řízení nebyla běžná agenda spadající pod působnost daného ministerstva. Rozhodující je, že posouzení právních otázek, jež bylo třeba myšlenkově uchopit a v řízení před soudem řešit, se nijak výrazně nevyvíjí ohledně intelektuální náročnosti požadavků kladených na profesní erudovanost praktikujícího právníka.⁹

V nálezu II. ÚS 2396/06 ze dne 13. 8. 2012 Ústavní soud ČR vyjádřil závěr, že u statutárních měst a jejich městských částí lze presumovat existenci dostatečného materiálního a personálního vybavení a zabezpečení k tomu, aby byly schopny kvalifikovaně hájit svá rozhodnutí, práva a zájmy, aniž by musely využívat právní pomoci advokátů. Nebude-li jimi v příslušném řízení prokázán opak, nejsou náklady na zastoupení advokátem nákladem účelně vynaloženým (viz též nález sp. zn. III. ÚS 2984/09 ze dne 23. 11. 2010). Z uvedeného tak vyplývá, že u statutárních měst a jejich městských částí se a priori předpokládá, že náklady vynaložené na právní zastoupení nebudou náklady účelně vynaloženými, přičemž u měst a obcí jiných je pak potřeba zkoumat, zda jsou dostatečně personálně a materiálně vybavena k hájení svých rozhodnutí, práv a zájmů, a pokud tomu tak bude, ani v jejich případě nebudou náklady na zastoupení advokátem nákladem účelně vynaloženým. Tento závěr Ústavní soud ČR opírá o ustanovení § 38 zákona č. 128/2000 Sb. o obcích, ve znění pozdějších předpisů, z něhož obci plyne přímá povinnost pečovat o zachování a rozvoj svého majetku a chránit jej před neoprávněnými zásahy.

Velmi zajímavý a z mého pohledu také správný závěr pak dovodil Nejvyšší správní soud, který ve svém rozsudku č. j. 6AS 40/2006-87 ze dne 26. 4. 2007,¹⁰ že některým osobám veřejného práva není zpravidla namístež přiznávat v řízení před správními soudy náhradu nákladů zastoupení advokátem, neboť nejde o náklady účelně vynaložené: „Česká advokátní komora jako orgán veřejné správy disponuje na svěřeném úseku veřejné správy dostatečnými znalostmi a zkušenostmi, pro něž musí být schopna kvalifikovaně hájit svůj veřejně-mocenský akt v soudním řízení správním včetně řízení o kasační stížnosti.“ Tento závěr však nelze absolutizovat, neboť tento lze použít toliko z pohledu výkonu státní správy této instituce. Nelze jej absolutně vztáhnout na občanské soudní řízení a uzavřít, že v rámci občanského soudního řízení by Česká advokátní komora neměla mít nárok na náhradu nákladů řízení spočívajících v zastoupení advokátem. Na tuto instituci lze aplikovat závěry, které se uplatní pro orgány státní správy, jakož i orgány samosprávy,¹¹ a te-

⁹ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 1180/10. Výše uvedený nález tak kromě ministerstev dopadá také na Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, kde Ústavní soud dovodil, že jmenovaný úřad je povolán k účinnému hájení majetkových zájmů státu, přičemž ústřední orgány státní správy přitom k výkonu právní agendy disponují právními odborníky a zaměstnávají odborné pracovníky k zajišťování ochrany zájmů České republiky v řízení před soudy.

¹⁰ Uveřejněný ve sbírce NSS, Sv. 8, ročník 2007, str. 684.

¹¹ Nález Ústavního soudu ČR III. ÚS 1180/10 či II. ÚS 2396/06.

dy bude nutno posuzovat v každém jednotlivém případě náročnost daného sporu, případně nutnost specifických znalostí či jazykových dovedností (zda jde o spor obtížný a dlouhotrvající, kde k efektivní obraně je třeba zkušeného a odborně zaměřeného advokáta). Pro úplnost je nutno uvést, že ačkoliv v rámci soudního řízení správního je formulace ustanovení týkajícího se náhrady nákladů řízení mírně odlišná od formulace v občanském soudním řádu,¹² ve vztahu k účelnosti nemá tato odchylka žádný význam.

Česká televize

Problematikou účelnosti zastoupení advokátem ve vztahu k České televizi se Ústavní soud zabýval ve svém nálezu I. ÚS 3344/12. Ačkoliv v tomto nálezu není výslovně uvedeno, že Česká televize nemá nárok na náhradu nákladů řízení spočívajících v zastoupení advokátem s ohledem na účelnost, z argumentace, jež byla v tomto nálezu použita, tento závěr jednoznačně vyplývá a je obecnými soudy v tomto směru také takto aplikován. V důsledku uvedeného nálezu tak je České televizi v mnohých rozhodnutích přiznávána pouze náhrada nákladů ve výši soudního poplatku. Ústavní soud svou argumentaci opřel zejména o následující skutečnosti: podle § 10 zákona o České televizi jsou finančními zdroji České televize zejména televizní poplatky a příjmy z vlastního podnikání. Provoz České televize je tedy financován i z prostředků, které televize nezískává vlastní aktivitou, ale jde o majetkový transfer plynoucí řečeno § 3 zákona č. 348/2005 Sb. od poplatníků. Podle výroční zprávy z roku 2011¹³ je přitom hlavním zdrojem financování právě fond televizních poplatků, který pokrývá 89,1 % z celkového rozpočtu nákladů. Není přílehlavé jako dominantní kritérium akcentovat skutečnost, že Česká televize je nezávislá na státním rozpočtu, že hospodaří s vlastním majetkem a že stát neodpovídá za její závazky. O tom svědčí jak povaha samotného televizního poplatku, tak i postavení České televize jako takové (myšleno postavení na mediálním trhu). Ústavní soud se ztotožnil se závěrem obsaženým již v usnesení sp. zn. II. ÚS 2104/12, že činnost České televize jistě není výkonem veřejné moci. Nicméně na poli svého působení se těší výsadnímu postavení, k čemuž má vytvořeny i specifické podmínky a lze tak na ni v určitých ohledech klást srovnatelné nároky jako na orgány státní moci. Ústavní soud dále poznamenal, že pokud Česká televize agendu televizních poplatků sama spravuje, což plyne jak z citované zprávy o hospodaření, tak i ze soudních spisů

a tuto agendu následně předává příslušné advokátní kanceláři, pak se racionální smysl právního zastoupení advokátem do značné míry vytrácí, neboť ve sporech odvíjejících se od neuhrazených televizních poplatků nelze tudíž paušálně, výjimka je samozřejmě možná, očekávat uplatnění do té míry specializovaných znalostí, jimiž by nedisponovali pracovníci zmíněného útvaru České televize. Nadto pak Ústavní soud poznamenává, že měl-li televizní poplatek podle výroční zprávy pokrývat takřka 90 % nákladů rozpočtu na rok 2012, pak je jistě žádoucí a správné, aby si Česká televize činnosti spojené se správou a výběrem televizních poplatků zabezpečovala sama.¹⁴

Exekutor

Ve vztahu k účelnosti zastoupení exekutora advokátem se vyjádřil Ústavní soud ve svém nálezu III. ÚS 3000/11, v němž uvedl, že žalovaná exekutorka je osoba s právnickým vzděláním, která je nadaná odbornými znalostmi potřebnými pro aktivní obranu v soudním řízení. Jistě pak byla sama schopna rozhodnout, jak postupovat v procesních situacích, neboť předmět sporu tvořil relativně běžnou agendu soudního exekutora při provádění exekucí. Na základě skutečností zjištěných v uvedeném řízení pak dospěl Ústavní soud k závěru, že náklady exekutorky na právní zastoupení nebyly účelně vynaložené. Na druhou stranu je nutno podotknout, že v posuzovaném případě hrály roli také další faktory, zejména zneužití práva na zastoupení, neboť exekutorka přistoupila k požadavku náhrady nákladů řízení až poté, co byla žaloba vůči její osobě zamítnuta, a to odvoláním a dále skutečnost, že ačkoliv sama činila a vypracovávala některá podání, případně u soudních jednání vystupovala sama, následně za všechny tyto úkony požadovala náhradu nákladů řízení spojených se zastoupením advokátem. Obecné pravidlo (ve vztahu k právnímu profesím) však lze jednoznačně dovodit – souvisí-li předmět sporu s běžnou agendou účastníka, který je nadán odbornými znalostmi potřebnými pro aktivní obranu v soudním řízení, není jeho zastoupení advokátem účelným.

¹² § 60 odst. 1 zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního, ve znění pozdějších předpisů uvádí: „nestanoví-li tento zákon jinak, má účastník, který měl ve věci plný úspěch, právo na náhradu nákladů řízení před soudem, které *důvodně vynaložil*, proti účastníkovi, který ve věci úspěch neměl.“

¹³ Kapitola 13.1 rozpočtu České televize na rok 2012, str. 52.

¹⁴ Srovnej k tomu přiměřené závěry odst. 24 nálezu Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2984/09.

Podnikání v oblasti nákupu a následném vymáhání pohledávek

V nálezu I. ÚS 988/12 se Ústavní soud ČR zabýval, tak jako i v jiných rozhodnutích,¹⁵ mimo jiné problematikou subjektů, jež vykonávají podnikatelskou činnost zabývající se nákupem a následným vymáháním pohledávek. Spočívali předmět podnikání účastníka v nakupování a vymáhání pohledávek, měl by tento účastník disponovat personálními, technickými i jinými zdroji potřebnými pro výkon podnikání, tedy i pro soudní uplatňování pohledávek. U podnikatelů, kteří se specializují i na hromadné vymáhání pohledávek, je právní zastoupení účelné pouze tehdy, pokud nastanou okolnosti, které zjevně vybočují z obvyklého průběhu řízení daného typu, tedy typového řízení, v němž žalobce vymáhá dlužné jízdné, příp. přírážku k němu. Ústavní soud také poukazyval na fakt, že stěžovatelka své nároky uplatňuje vzorovým návrhem na vydání elektronického platebního rozkazu, v němž mění jen identifikační údaje žalované strany, data jízdy bez platného jízdního dokladu a linku MHD, číslo dohody uzavřené s cestujícím, celkovou výši dluhu a počátek prodlení, k čemuž Ústavní soud doplnil, že v posuzované věci dokonce bylo individualizováno pouze označení účastníka, vše ostatní bylo vylíčeno typově. Vyplňování takových návrhů je ryze rutinní činností, která nevyžaduje žádné odborné znalosti, a tyto skutečnosti samy o sobě odůvodňují závěr o neúčelnosti právního zastoupení účastníka advokátem, neboť v žádné fázi řízení účastník nepotřeboval pomoc advokáta, a přesto se nechal zastoupit a požadoval náhradu nákladů s tím spojených. Z těchto skutečností Ústavní soud dovozuje zneužití práva na zastoupení. Ústavní soud k tomu doplnil, že závěr obecného soudu, že účelem zastoupení v dané věci nebylo poskytování právní pomoci, považuje za vhodný a krom skutečnosti, které okresní soud uváděl (povinnost zabezpečit podnikatelskou činnost vlastními zdroji, skutková a právní jednoduchost věci či její administrativní povaha, obvyklý průběh řízení daného typu) je nutno poukázat i na podobu jakou měl v této konkrétní věci návrh na vydání elektronického platebního rozkazu. Tento byl toliko typovým návrhem, přičemž typovost plynula i z toho, že vylíčení skutečností, z níž vyplývá právo na zaplacení peněžité částky lze bez omezení opakovaně používat pro jakékoliv cestující, kteří se při kontrole zaměstnancem zmíněného dopravního podniku neprokázali platným jízdním dokladem a podepsali tzv. dohodu s cestujícím.

Lze tedy uzavřít, že při naplnění základních znaků, kterými jsou a) předmět činnosti účastníka spočívá v nakupování a vymáhání pohledávek, b) skutková a právní jednoduchost sporu, c) vzorový návrh, jehož vyplňování je pouhou rutinní činností bez nutnosti odborných znalostí a d) obvyklý průběh řízení daného typu, není zastoupení účastníka advokátem účelné.

Sumarizace znaků neúčelnosti

Z uvedených rozhodnutí tak lze dovodit základní přehled podmínek, jež mají za následek neúčelnost zastoupení účastníka advokátem, a tedy nepřiznání náhrady nákladů řízení v zastoupení spočívajících. Těmito podmínkami jsou:

- a) zneužití práva na zastoupení advokátem ve snaze poškodit druhou stranu či se obohatit (rozpór s ustanovením § 2 OSŘ),¹⁶
- b) je-li účastník orgánem vykonávajícím státní správu, nejde-li o spor obtížný a dlouhotrvající, kde k efektivní obraně je třeba zkušeného a odborně zaměřeného advokáta,¹⁷
- c) dostatečné materiální a personální vybavení a zabezpečení k tomu, aby účastník byl schopen kvalifikovaně hájit svá rozhodnutí, práva a zájmy¹⁸, nejde-li o spor obtížný a dlouhotrvající, kde k efektivní obraně je třeba zkušeného a odborně zaměřeného advokáta,
- d) účastník s právnickým vzděláním, který je nadán odbornými znalostmi potřebnými pro aktivní obranu v soudním řízení, pokud předmět sporu tvoří relativně běžnou agendu tohoto účastníka,¹⁹
- e) účastník disponuje na poli svého působení výsadním postavením, k čemuž má vytvořeny i specifické podmínky (např. zákonem), předmět sporu činí jeho hlavní či významný zdroj příjmů, agendu předmětu sporu sám spravuje a následně předává advokátu a nelze (až na výjimky) očekávat uplatnění specializovaných znalostí, jimiž by nedisponovali pracovníci účastníka,²⁰ nebo
- f) předmět činnosti účastníka spočívá v nakupování a vymáhání pohledávek, skutková a právní jednoduchost sporu, vzorový návrh, jehož vyplňování je pouhou rutinní činností bez nutnosti odborných znalostí a obvyklý průběh řízení daného typu.²¹

¹⁵ Např. nálezy Ústavního soudu ČR I. ÚS 3923/11.

¹⁶ LAVICKÝ P., Účelnost nákladů spojených se zastoupením advokátem. *Právní fórum*, 2012, č. 5, str. 191 a násl.

¹⁷ Např. nálezy Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 2929/07 či sp. zn. IV. ÚS 1087/09 či sp. zn. III. ÚS 1180/10.

¹⁸ Nálezy Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 2396/09.

¹⁹ Nálezy Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 3000/11.

²⁰ Nálezy Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 3344/12.

²¹ Nálezy Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 988/12.

Zastoupení advokátem a účelnost v dalších případech

Zastupování advokátů

Ve vztahu k účelnosti zastoupení advokáta jiným advokátem v civilním soudním řízení pak lze vyjít z výše uvedených závěrů. V první řadě bude vždy nutno posoudit, zda se v konkrétním případě nejedná o zneužití práva na zastoupení, tedy zda cílem a účelem zastoupení není získání profitu, jež má plynout z odměny, která bude přiznána právě za zastoupení dalším advokátem. Při negativní odpovědi (případně i bez „testu zneužitím práva“) je nutno aplikovat závěry, jež vyplývají z nálezu Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 3000/11, neboť advokát je účastník s právnickým vzděláním, který je nadán odbornými znalostmi potřebnými pro aktivní obranu v soudním řízení, a to za předpokladu, že předmět sporu tvoří relativně běžnou agendu advokáta (předmětem činnosti advokáta je i mimo jiné zastupování účastníka v občanském soudním řízení a uplatňování jeho práv a např. mimo jiné vymáhání pohledávek vzniklých klientům). Dále lze také použít závěry Ústavního soudu ČR uvedené v nálezu I. ÚS 988/12, neboť výkon advokacie lze obecně podřadit pod obchodní činnost či podnikání, a advokát musí bezpodmínečně disponovat personálními, technickými i jinými zdroji potřebnými pro výkon tohoto podnikání.²²

Zastoupení advokáta advokátem lze akceptovat jako výjimku z pravidla, jíž je nutno vykládat spíše restriktivním způsobem. V každém jednotlivém případě, je třeba podle konkrétních okolností případu zvažovat, zda advokát je schopen se v daném sporu účinně bránit sám, či zda jde o spor obtížný a dlouhotrvající, kde k efektivní obraně je třeba zkušeného a odborně zaměřeného advokáta, či jde o spory, v nichž může být advokát osobně více interesován, např. spory o vypořádání společného jmění manželů či vypořádání podílového spoluvlastnictví či sousedské spory. Zastoupení advokáta advokátem při hájení jeho zájmů by však mělo být krajním podpůrným řešením a mělo by záviset na složitosti a specifčnosti problematiky. Rozhodující tak je, že posouzení právních otázek, jež bylo třeba myšlenkově uchopit a v řízení před soudem řešit, se nijak výrazně nevymyká intelektuální náročnosti požadavků kladených na profesní erudovanost praktikujícího právníka.

Tento závěr platí pro advokáty s tzv. generální praxí prakticky bez výjimek. Odlišně je však třeba přistupovat k advokátům, jež generální praxi nevykonávají a specializují se na oblasti, které mohou být problematice civilního soudního

řízení vzdáleny (např. advokát, který se specializuje výhradně na právo trestní). V takovém případě zastoupení jiným advokátem v rámci civilního soudního řízení z hlediska účelnosti vynaložení nákladů obecně připustit lze.

Ve vztahu k advokátům je pak potřeba zmínit skutečnost, že výše uvedené závěry neplatí pro řízení, kde je obligatorní zastoupení advokátem, byť je účastník advokátem sám. V tomto směru lze zmínit např. řízení před Ústavním soudem. Jak formuloval Ústavní soud ČR ve svém rozhodnutí sp. zn. III. ÚS 244/95, smysl a účel obecné povinnosti právního zastoupení lze spatřovat zejména ve zcela mimořádné závažnosti řízení před Ústavním soudem a s tím spjaté snaze povinným právním zastoupením nejenom zajistit právně kvalifikované uplatňování práv před Ústavním soudem, nýbrž i garantovat vyšší stupeň objektivitu účastníků řízení při posuzování vlastního postavení, neboť smysl a účel institutu povinného zastoupení podle § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb. lze spatřovat i v univerzálnosti řízení před Ústavním soudem z hlediska návaznosti na jiné druhy procesního řízení.²³ Povinné zastoupení advokátem u Ústavního soudu ČR pak bez dalšího platí u všech ostatních právních profesí, jakož i všech typů účastníků.

Zastoupení dalších právnických profesí

Ve vztahu k jiným právním profesím, jako např. notářům či exekutorům, lze pak podpůrně vyjít z nálezu Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 3000/11, který mimo jiné problematiku exekutorů řešil. Zejména ve vztahu k soudním řízením, kdy předmět sporu tvoří relativně běžnou agendu, ať už exekutora při provádění exekucí nebo notáře při výkonu notářské činnosti, není zastoupení těchto účastníků advokátem účelné. Ve vztahu k řízením, jež netvoří předmět činnosti notářů či exekutorů je pak nutno jejich postavení odlišit. V případě exekutorů s ohledem na specifčnost jejich agendy lze přijmout závěr, že náklady řízení vznikající při zastupování exekutora advokátem budou spíše účelně vyna-

²² Podpůrně lze pak použít také závěry obsažené v nálezu Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 2396/09 (personální i materiální vybavenost pro řešení běžných sporů).

²³ Je nutno zmínit, že tento názor Ústavního soudu prošel taktéž vývojem, viz např. rozhodnutí I. ÚS 89/94, dle kterého smyslem výše citovaného ustanovení a procesního institutu nuceného zastoupení je, aby Ústavní soud, jako specializovaný soud, nebyl neúměrně zatěžován nekvalifikovanými návrhy a nekvalifikovaným přístupem účastníků k jednání za situace, kdy navrhovatelem, stěžovatelem je advokát a je zřejmé, že svou profesí zaručuje naplnění účelu nuceného zastoupení v řízení před Ústavním soudem; v daném konkrétním případě je proto na místě akceptovat, že není třeba, aby advokát jako stěžovatel byl v řízení zastoupen jiným advokátem, protože je prezentován zákonem předepsaným způsobem.

ložené, pokud se tedy nebude jednat o zneužití práva anebo exekutor nebude splňovat podmínky vyplývající z nálezů Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 988/12 (obchodování a následné vymáhání drobných pohledávek). Oproti tomu v případě notářů je situace odlišná, neboť z pohledu OSŘ. jsou tito způsobilými zástupci účastníků stejně jako advokáti (viz § 25a OSŘ) a z tohoto pohledu pak není mezi nimi a advokáty žádného rozdílu. Na notáře lze pak vztáhnout závěry uvedené výše pro advokáty.

V případě státních zástupců lze přijmout závěr prakticky totožný, jaký je ve vztahu k advokátům, kteří nevykonávají generální praxi a věnují se prakticky toliko právu trestnímu. Výjimku v tomto směru by představovali státní zástupci, kteří v rámci plnění svých pracovních povinností vstupují a účastní se pravidelně civilních soudních řízení. Byť i zde může být tento závěr spekulativní, neboť typ řízení, do nichž státní zástupce vstupuje, je odlišný od „klasického“ civilního sporného řízení.²⁴ Rozhodující tak bude, zda posouzení právních otázek, jež bylo třeba myšlenkově uchopit a v řízení před soudem řešit, se nijak výrazně nevymyká intelektuální náročnosti požadavků kladeným na profesní erudovanost praktikujícího právníka.²⁵

Ve vztahu k soudcům je pak situace vcelku komplikovaná. Byť předmětem jejich pracovní činnosti není zastupování účastníků řízení, přesto s ohledem na jejich právní erudici a odborné znalosti je potřeba přijmout závěr, že pro účelnost zastoupení advokátem musí být dány důvody a je nutno a priori presumovat existenci dostatečného právního a personálního vybavení a zabezpečení k tomu, aby byl soudce schopen kvalifikovaně hájit svá práva a zájmy, aniž by musel využívat pomoci advokátů.²⁶ Z uvedeného však budou nutně existovat výjimky, zejména v případě sporů obtížných či dlouhotrvajících, kde k efektivní obraně je třeba zkušeného a odborně založeného advokáta či sporů, v nichž je soudce více osobně angažován. Lze tedy uzavřít, že každý soudce by měl být schopen sám uplatnit žalobou svůj nárok na doplatek platu, zatímco nelze vyloučit účelnost zastoupení advokátem v případě vypořádání společného jmění manželů či sousedského sporu, či v případě sporů právně či skutkově složitých. Za skutečnost odůvodňující účelnost zastoupení advokátem pak lze také akceptovat dlouhodobý výkon funkce soudce v oblasti odlišné od sporného civilního řízení (např. na úseku trestním či opatrovnickém).

Česká kancelář pojistitelů

Česká kancelář pojistitelů byla zřízena zákonem č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti z pro-

vozu vozidla, ve znění pozdějších předpisů, jako profesní organizace pojistitelů, kteří jsou na území České republiky oprávněni provozovat pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla. Podle § 24c uvedeného zákona jsou vlastníci a provozovatelé vozidel, kteří nemají sjednáno pojištění odpovědnosti z provozu vozidla (povinné ručení) povinni České kanceláři pojistitelů uhradit zákonný příspěvek do garančního fondu za každý den, kdy není vozidlo pojištěno. V rámci vymáhání poplatků za nepojištěná vozidla Česká kancelář pojistitelů nejprve zpracovává informace o dlužnících, které následně vyzývá k úhradě poplatků (jednou doporučeně a jednou běžnou poštou), následně předává agendu externí vymáhací společnosti a poté advokátu, který tento subjekt zastupuje v občanském soudním řízení. Hlavním cílem České kanceláře pojistitelů je zajištění financování škod způsobených nepojištěnými vozidly. Dle výroční zprávy za rok 2012²⁷ Česká kancelář pojistitelů zajistila financování škod způsobených nepojištěnými vozidly i v roce 2012 na vrub nepojištěných motoristů, přičemž příspěvky členů České kanceláře pojistitelů do garančního fondu za účelem financování nepojištěných škod, které se pro rok 2011 ani pro rok 2012 nemusely vůbec předepisovat, se nemusely předepsat ani pro rok 2013. Z výše uvedených zákonných norem stejně jako ze samotné výroční zprávy se nám tak podává, že hlavní zdroje financování České kanceláře pojistitelů tvoří na jedné straně poplatky za nepojištěná vozidla a na straně druhé regresní úhrady od škůdců, resp. viníků dopravních nehod. Česká kancelář pojistitelů je zřízena zákonem a disponuje na poli svého působení výsadním postavením, k čemuž má vytvořeny i specifické podmínky. Předmět sporu činí její hlavní či významný zdroj příjmů, agendu předmětu sporu (poplatky za nepojištěná vozidla) sama spravuje a až následně předává advokátu, přičemž nelze (až na výjimky) očekávat uplatnění specializovaných znalostí, jimiž by nedisponovali pracovníci účastníka a v tomto směru tak působí velmi podobně jako Česká televize.²⁸ Své nároky navíc uplatňuje vzorovým návrhem na vydání elektronického platebního rozkazu, v němž mění jen identifikační údaje žalované strany, identifikaci vozidla, období bez pojištění, datum odeslání a doručení výzvy k úhradě poplatku,

²⁴ Ustanovení § 35 odst. 1 OSŘ, ustanovení §8 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, apod.

²⁵ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 1180/10.

²⁶ Obdobné užití nálezů Ústavního soudu II. ÚS 2396/09 ze dne 13. 8. 2012.

²⁷ Viz www.ckp.cz/onas/vyrocnizpravy/2012.pdf.

²⁸ Viz závěry Ústavního soudu ČR uvedené v nálezů sp. zn. I. ÚS 3344/12.

celkovou výši dluhu a počátek prodlení, přičemž vše ostatní je vylíčeno typově. Vyplňování takových návrhů je ryze rutinní činnost, která nevyžaduje žádné odborné znalosti, a tyto skutečnosti samy o sobě odůvodňují závěr o neúčelnosti právního zastoupení účastníka advokátem, jak vyplývá z rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 988/12. Výše popsané skutečnosti lze také hodnotit jako zneužití práva na zastoupení a tedy rozpor s ustanovením § 2 OSŘ.

Pro úplnost je nutno uvést, že ve valné většině případů řízení buďto končí vydáním elektronického platebního rozkazu dle ustanovení § 174a OSŘ, nebo rozhodnutím bez nařízení jednání dle § 115a OSŘ, v důsledku čehož většina sporů neklade, vyjma vyhotovení formulářového návrhu na vydání elektronického platebního rozkazu, další personální či finanční nároky na žalobce. Oproti jiným účastníkům má navíc Česká kancelář pojistitelů výhodu, neboť náklady na uplatnění poplatku tvoří součást jejího nároku (příspěvku nepojištěného vozidla) dle ustanovení § 24c odst. 2 zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, ve znění pozdějších předpisů.

Jiné subjekty vymáhající drobné pohledávky

S ohledem na všechny výše vymezené podmínky účelnosti a formulované závěry si pak lze logicky položit otázku, do jaké míry je účelné zastoupení advokátem u dalších subjektů, zejména těch, jimž v rámci podnikání vznikají drobné pohledávky, byť jejich vymáhání není hlavní činností těchto subjektů (dopravní podniky, pojišťovny, poskytovatelé drobných půjček či úvěrů, dodavatelé tepla a energií, poskytovatelé služeb informační společnosti apod.). V tomto směru je nutno přihlédnout zejména k závěrům nálezu Ústavního soudu ČR I. ÚS 988/12 týkající se „obchodníků“ s pohledávkami, neboť poskytování služeb, z nichž tyto pohledávky vyplývají, představuje běžnou obchodní činnost těchto subjektů (např. realizace veřejné hromadné přepravy či poskytování pojištění ochrany) a vymáhání pohledávek je s těmito činnostmi taktéž běžně spojeno. Oproti jiným pohledávkám vznikajícím při podnikatelské činnosti se tento typ pohledávek, resp. soudních sporů z nich vyplývajících, vyznačuje skutkovou a právní jednoduchostí, ryze administrativní povahou návrhu na zahájení řízení a obvyklým průběhem řízení, u kterého nelze (až na výjimky) očekávat uplatnění specializovaných znalostí, jimiž by nedisponovali pracovníci samotného účastníka.

Přijmeme-li závěr vztahující se k povinnosti podnikatele zabezpečit svou podnikatelskou

činnost vlastními zdroji (jak mimo jiné také vyplývá z výše uvedeného nálezu), pak nelze než uzavřít, že ze strany těchto subjektů dochází nikoliv k výkonu práva na zastoupení advokátem ve smyslu zajišťování právní pomoci, ale dochází k pomoci faktické, jež však z hlediska účelnosti nespadá pod článek 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod ani pod ustanovení § 142 odst. 1 OSŘ.

Ve vztahu k uvedeným subjektům však nelze opomenout nálezu Ústavního soudu ČR I. ÚS 3923/11.²⁹ Z uvedeného nálezu se podává spíše závěr, že přes výše uvedené skutečnosti jsou u subjektů vykonávajících podnikatelskou či obdobnou činnost, při níž vzniká větší množství bagatelních pohledávek, náklady na zastoupení advokátem účelně vynaložené co do výše jednonásobku vymáhané jistiny. Proti tomuto závěru však hovoří fakt, že i tento nálezu se týkal „postoupených“ pohledávek a je z dřívějšího data (29. 3. 2012), nežli je výše zmíněný nálezu Ústavního soudu ČR I. ÚS 988/12 (z 25. července 2012). I přes uvedené však lze s ohledem na ustanovení § 1 OSŘ, tedy spravedlivou ochranu soukromých práv a oprávněných zájmů účastníků aplikovat v případě subjektů, jež s pohledávkami „neobchodují“ závěry nálezu Ústavního soudu ČR I. ÚS 3923/11. A to zejména s poukazem na fakt, že jejich podnikáním není nákup a uplatňování pohledávek, ale tyto pohledávky představují druhotnou, z části nepředvídatelnou a z pohledu těchto účastníků také nežádoucí součást jejich podnikání.

Závěr

Závěrem je třeba poznamenat, že i přes výše vznesené argumenty, nelze z „typovosti“ účastníka vyvozovat absolutní závěry, ostatně jak v mnohých rozhodnutích poukazuje samotný Ústavní soud ČR. V každém jednotlivém případě je pak nutno zohlednit konkrétní povahu sporu z pohledu jeho náročnosti, zdlouhavosti, či nutnosti zastoupení zkušeným a odborně zaměřeným advokátem, aby mohlo být z pohledu účelnosti nákladů řízení řádně aplikováno ustanovení § 142 odst. 1 OSŘ.

²⁹ V takovém řízení, jež je zahájeno „formulářovou“ žalobou, nárok je uplatňován vůči spotřebiteli, přičemž ten vznikl ze smlouvy, anebo jiného právního důvodu, avšak spotřebitel je fakticky vyloučen z možnosti sjednat si podmínky plnění s jiným obsahem (typicky půjde zejména o smlouvu o přepravě, dodávce tepla nebo energií, spotřebitelském úvěru, běžném účtu, o poskytování služeb informační společnosti, o poskytování služeb elektronických komunikací, o pojistnou smlouvu, o regulační poplatky podle zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů), pak s ohledem na nutnost dodržení principu proporcionality mezi výší vymáhané částky a náhrady nákladů, je spravedlivé, aby výše odměny za zastupování žalobce advokátem byla určena tak, že zpravidla nepřesáhne jednonásobek vymáhané jistiny.